

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 26.februārī Nr.1-5/49

**Tieslietu ministram
Dzintaram Rasnačam**
Brīvības bulvārī 36
Rīgā, LV-1536

Par seju aizsedzoša apģērba nēsāšanu

Tiesībsarga birojā ir saņemta Jūsu 2016. gada 2. februāra vēstule (reģistrēta 03.02.2016 ar Nr.19). Vēstulē norādāt, ka 2015. gada 10. novembrī Ministru kabinets izskatīja informatīvu ziņojumu “Par iespēju ieviest aizliegumu sabiedriskās vietās nēsāt seju aizsedzošu apģērbu” (turpmāk - ziņojums) un uzdeva Tieslietu ministrijai kopā ar Ārlietu ministriju un Iekšlietu ministriju, ievērojot informatīvā ziņojuma secinājumus, veikt vispusīgu izvērtējumu par aizliegumu sabiedriskās vietās nēsāt seju aizsedzošu apģērbu ieviešanas nepieciešamību un izvērtējuma rezultātā izstrādāto tiesību akta projektu iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā līdz 2016. gada 1. martam. Ierobežojums paredzēts, lai saglabātu Latvijas kultūrvidē atbilstošus sabiedrības komunikācijas paradumus, kā arī ievērojot specifisko Latvijas kontekstu attiecībā uz sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām. Lūdzat sniegt viedokli par aizlieguma ieviešanas iespējamību Latvijā, par cilvēktiesību aizskāruma esamību un apmēru, kā arī viedokli, vai konkrētais mērķa sasniegšanai izvēlētais rīks ir samērīgs ar cilvēktiesību ierobežojumu. Ņemot vērā, ka likumprojekts vēl nav izstrādāts, tad tiesībsarga vērtējums konceptuāli iezīmē robežas šāda likumprojekta izstrādei starptautisko cilvēktiesību standartu kontekstā un kritērijus, pie kādiem šāds likumprojekts būtu pieļaujams. Konkrēts vērtējums par to, vai regulējums ir atbilstošs cilvēktiesībām, iespējams tikai tad, kad ir izstrādāts likumprojekts un skaidras tā piemērošanas vadlīnijas. Tiesībsargs Jūsu lūgumu ir izvērtējis un, atbilstoši savai kompetencei, kā arī norādītajam likumprojekta mērķim, sniedz šādu atbildi.

Sejas aizsedzoša apģērba un musulmaņu galvassegu nēsāšanas ierobežošana ir viens no pēdējā laika aktuālākajiem jautājumiem cilvēktiesībās. Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk-ECT) vien ir pārsūdzēti nacionālo tiesas spriedumi no Šveices¹, Turcijas², Francijas³, Beļģijas⁴. Līdzīgi šādas lietas skatītas arī Āzijā⁵,

¹ Case of Dahlab v. Switzerland, no. 42393/98, Court Decision of 15 February 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-V

Ziemeļamerikā⁶, Dienvidamerikā⁷, Āfrikā⁸ un starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās⁹.

Sejas aizklāšana sevī ietver gan tiesības paust savu reliģisko pārliecību,¹⁰ gan tiesības uz privāto dzīvi - izvēlēties, kā parādīties sabiedrībā.¹¹ Latvijas Republikas Satversmes 96. pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (turpmāk - ECK) 8. pants garantē tiesības uz personas privātās dzīves neaizskaramību, kas paredz valsts pienākumu atturēties no darbībām, kas ir vērstas pret personas patstāvību un autonomiju.¹² Tiesības uz privāto dzīvi cita starpā ietver personas tiesības uz privātumu un tiesības dzīvot savu dzīvi pēc saviem ieskatiem.¹³ Tās paredz personas tiesības brīvi izpaust savu personību, brīvi izvēloties savu ārējo izskatu, tajā skaitā apģērbu gan privātās, gan publiskās vietās.¹⁴ No personas tiesībām dzīvot dzīvi pēc saviem ieskatiem izriet arī personas tiesības norobežoties un nekomunicēt ar apkārtējiem.¹⁵

Satversmes 99. pants un ECK 9. pants garantē personas tiesības uz reliģisko brīvību, kas ir viena no nozīmīgākajām vērtībām demokrātiskā sabiedrībā. Šī brīvība aptver dažāda veida reliģiskus, nereliģiskus un ateistiskus uzskatus, kā arī tiesības pieņemt reliģiju vai nepiederēt ne pie vienas reliģijas. Reliģiskā pārliecība šā panta izpratnē ir tulkojama plaši. Turklāt aizsargāta tiek ne vien reliģiskās pārliecības esamība, bet arī tās paušana. Reliģiskā brīvība neaprobežojas ar tiesībām ticēt (*forum internum*), bet tā neizbēgami ietver arī tiesības uz savas

² Case of Leyla Şahin v. Turkey, no. 44774/98, Chamber Judgment of 10 November 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-XI

³ Case of Dogru v. France, no. 27058/05, Court Judgment of 04 December 2008; ECT 2014. gada 1. jūlija spriedums lietā S.A.S. v France, Nr.43835/11

⁴ 2011.gada 22.decembra iesniegums ECT Nr. 4619/12 Dakir c. Belgique un 2013.gada 31. maija iesniegums ECT Nr. 37798/13, Balkacemi et Oussar c. Belgique

⁵ Hajjah Halimatussadiyah bte Hj. Kamaruddin v. Public Services Commission Malaysia & Anor, Civil Appeal No. 01-05-92, Judgment of 5 August 1994, 3 CLJ 532

⁶ Kimberlie D.Webb, Appellant v. City of Philadelphia. Case No. 07-3081, United States Court of Appeals, Third Circuit Judgment of 7 April 2009, 562 F.3d 256

⁷ Sumayyah Mohammed v Board of Management of Holy Name Convent Secondary School and/or its Principal, Mrs Lucia Moraine (1995) 49 WIR 371

⁸ Supreme Constitutional Court of Egypt Case No. 8 of Judicial Year 17, decided on May 18, 1996; Egyptian Official Gazette (al-jarida al-rasmiyya), No. 21, (May 20, 1996), pp.1026-1041

⁹ Case of Raihon Hudoyberganova v. Uzbekistan, Communication No. 931/2000, U.N. Doc. CCPR/C/82/D/931/2000 (2004), Case of Rahime Kayhan v. Turkey, Communication No. 8/2005, Decision of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (thirty-fourth session), UN Doc CEDAW/C/34/D/8/2005, (27 January 2006)

¹⁰ Ahmet Arslan and Others v. Turkey, no. 41135/98, § 35, 23 February 2010

¹¹ S.A.S. pret Franciju, §106; Popa v. Romania (dec), no. 4233/09, §§ 32-33, 18 June 2013; European Commission on Human Rights in Sutter v. Switzerland, no. 8209/78, 1 March 1979). McFeeley and Others v. the United Kingdom, no. 8317/78, 15 May 1980, § 83, Decisions and Reports (DR) 20, Kara v. the United Kingdom, no. 36528/97, 22 October 1998

¹² Danovskis E. Ruķers M. Lībiņa-Egner I. Satversmes 96.panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 245.lpp.

¹³ Moreham N. The right to respect for private life in the European Convention on Human Rights: a re-examination. EHRLR, Sweet & Maxwell, 2008, 44.-45.lpp.; Jacobs, White, Ovey. The European Convention on Human Rights. Fifth edition. New York: Oxford University Press, 2010, 357.lpp.

¹⁴ ECT 1998. gada 22.oktobra lēmums lietā Nr.36528/97 Kara vs. United Kingdom; General Comment No. 22 of the United Nations Human Rights Committee. Concerning Article 18 of the International Covenant on Civil and Political Rights, 20 July 1993, 15.-39.punkts

¹⁵ ECT 2014.gada 1.jūlija sprieduma lietā Nr. 43835/11 S.A.S. vs. France tiesnešu atsevišķās domas, 8.punkts

relīģijas ārējo izpausmi (*forum externum*),¹⁶ bez kuras reliģiskā brīvība būtu bezjēdzīga.¹⁷ Tādēļ reliģiskā brīvība ietver arī tiesības praktizēt reliģiju,¹⁸ piekopjot kultu,¹⁹ tiesības ievērot savas reliģiskās pārliecības kanonus,²⁰ kā arī paust savu pārliecību uz ārieni un demonstrēt to citām personām gan privātā, gan publiskā vidē.²¹ Reliģiskās pārliecības manifestācija cita starpā var izpausties arī kā noteikta rakstura apģērba nēsāšana.²² ANO Cilvēktiesību komiteja ir atzinusi, ka reliģijas brīvība ietver arī galvassegu nēsāšanu²³. Atbilstoši starptautiskā telpā esošajai praksei, sejas aizsedzošu apģērba nēsāšanas ierobežojums primāri apgrūtina personas, kuras valkā šāda veida apģērba savas reliģiskās pārliecības dēļ, visbiežāk Islāma ticīgās sievietes.

Demokrātiskā sabiedrībā ir jāsamēro dažādu grupu intereses, un jānodrošina, ka ikviena ticība tiek respektēta.²⁴ ECT vairākkārt uzsvērusi, ka valstij ir jābūt neitrālam un objektīvam vidutājam starp dažādu reliģisko grupu sekotājiem.²⁵ Valstij ir jāveicina tolerance starp pretēju viedokļu pārstāvjiem, taču nedrīkst mazināt spriedzi, izslēdzot daudzveidību, bet tieši pretēji – jānodrošina, ka konkurējošās grupas ciena viena otru.²⁶ Demokrātija nedrīkst izpausties kā vairākuma diktatūra, bet gan jānodrošina taisnīga un atbilstoša attieksme pret minoritātēm.²⁷

Atsevišķās valstīs šobrīd pastāv galvassegu ierobežojums konkrētās vietās (piemēram, slimnīcās vai mācību iestādēs), taču absolūts aizliegums nēsāt seju aizsedzošu apģērba pastāv tikai Francijā un Beļģijā. Līdzīgi aizliegumi tika rosināti arī Nīderlandē, Norvēģijā un Dānijā, taču nav tikuši pieņemti. Turklāt jānorāda, ka Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja ir aicinājusi Eiropas valstis neieviešāt vispārējo aizlieguma un lūgusi nodrošināt musulmaņu sievietēm iespēju izvēlēties nēsāt seju aizsedzošu apģērba vai atturēties no tā.²⁸ Neskatoties uz to, ECT lietā *S.A.S. pret Franciju* attaisnoja Francijā pastāvošo aizliegumu valkāt seju aizsedzošu apģērba publiskās vietās, tādējādi pieļaujot, ka pie konkrētiem izņēmuma apstākļiem seju aizsedzošs apģērbs var tikt aizliegts publiskās vietās.

¹⁶ Balodis R. Satversmes 99.panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 320, 332.lpp

¹⁷ Ahdar R., Leight I. *Religious Freedom in the Liberal State*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 161

¹⁸ Kokkinakis v. Greece, judgment of 25 May 1993, Series A no. 260-A, p. 17, § 31; Buscarini and Others v. San Marino [GC], no. 24645/94, § 34, ECHR 1999-I;

¹⁹ Reliģisko organizāciju likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.146, 26.09.1995., 1.panta 1.punkts; 2005. gada 10. novembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 44774/98 *Leyla Sahin pret Turciju* § 105

²⁰ Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France [GC], no. 27417/95, § 73, ECHR 2000-VII

²¹ Balodis R. Satversmes 99.panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 332.lpp.; ECT 2000.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr. 27417/95 *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France*, 73.punkts

²² ECT 2008.gada 4.decembra spriedums lietā Nr. 27058/05 *Dogru v. France*, 61.punkts

²³ General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art. 18): 1993.07.30. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, General Comment No. 22. 22. (General Comments.), para 4.

²⁴ Kokkinakis v. Greece, judgment of 25 May 1993, Series A no. 260-A, p. 17, § 33

²⁵ 2005. gada 10. novembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 44774/98 *Leyla Sahin pret Turciju* § 106

²⁶ *Serif v. Greece*, no. 38178/97, § 53, ECHR 1999-IX; *United Communist Party of Turkey and Others.*, § 45, and *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others.*, § 99; *Chassagnou and Others.*, § 113

²⁷ *Young, James and Webster v. the United Kingdom*, judgment of 13 August 1981, Series A no. 44, p. 25, § 63, and *Chassagnou and Others v. France* [GC], nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, § 112, ECHR 1999-III;

²⁸ 1927 Recommendation of the Council of Europe (Parliamentary Assembly) of 23 June 2010 on 'Islam, Islamism and Islamophobia in Europe'

Francijas gadījumā aizlieguma pamatā, citu starpā, bija apstākļi, ka Francija ir stingri sekulāra valsts, kas aizliedz jebkādu reliģisko simbolu lietošanu publiskajā telpā saskaņā ar *laïcité* jeb laicīguma doktrīnu, kā arī spēja pārliecinoši demonstrēt šāda ierobežojuma nepieciešamību Francijas sabiedrībā, balstoties uz Francijas Konstitūcijā nostiprinātajām vērtībām²⁹. Attiecīgi šī sprieduma iznākums nebūtu jāuztver kā “zaļā gaisma” vispārējam seju aizsedzoša apģērba valkāšanas aizliegumam ECK dalībvalstīs, bet gan, ka seju aizsedzoša apģērba valkāšanas aizliegums Francijā atbilst ECK standartiem.³⁰ Par Beļģijā pastāvošu aizliegumu šobrīd pārāgri spriest, jo par to šobrīd ECT iesniegtas divas lietas - *Dakir pret Beļģiju*³¹ un *Belkacemi un Oussar pret Beļģiju*³².

Kā Francijas valdības izvirzīto leģitīmo mērķi ECT atzina citu personu tiesību aizsardzību, nodrošinot “atklātas un demokrātiskas sabiedrības minimālo vērtību” ievērošanu.³³ Francijas valdība uzsvēra, ka no Francijas Republikas konstitucionālajām pamatvērtībām – brīvības, vienlīdzības un brālības izriet *vivre ensemble* jeb “kopīgas dzīvošanas” sabiedrībā princips, kas ietver saziņu starp sabiedrības locekļiem. Francijas valdības ieskatā šajā saziņā nozīmīga loma ir tieši personas sejai. ECT, norādot, ka šādu aizliegumu kontekstā Eiropā nepastāv vienots viedoklis, atzina, ka dalībvalstij ir plaša rīcības brīvība un Francija to nav pārkāpusi, aizliedzot seju aizsedzošu apģērbi.³⁴

Tiesībsargs vērs uzmanību uz to, ka ECT, lemjot par leģitīma mērķa esamību un būtiskumu katrā no dalībvalstīm, ņem vērā katras attiecīgās dalībvalsts vērtības un situāciju attiecīgajā valstī.³⁵ Tolerance un iecietība pret citādi domājošiem cilvēkiem, tajā skaitā citu reliģiju un netradicionālu tradīciju sekotājiem ir viena no būtiskākajām rietumu demokrātiskās sabiedrības vērtībām, kas arī ir nostiprinātas Satversmes preambulā.³⁶

Ja likumprojekta paredzētais leģitīmais mērķis ir saglabāt Latvijai raksturīgo komunikāciju, tad būtu nepieciešama izpēte par šāda ierobežojuma nepieciešamību Latvijas kultūras telpā, respektīvi, vai seju aizsedzoša apģērba nēsāšana radītu draudus Latvijas konstitucionālajām vērtībām un iejauktos citu cilvēku tiesībās. Tiesībsargs secina, ka likumprojekts, kas paredzētu seju aizsedzoša apģērba nēsāšanu būtiski ierobežo Satversmē un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos personas tiesības uz privāto dzīvi un tiesības uz reliģijas brīvību, tādēļ šāds ierobežojuma izvērtējums būtu nepieciešams arī no sociologu, kulturologu un antropologu viedokļa. Tāpat būtu jāformulē šāda ierobežojuma atbilstība Latvijai saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem. Arī soda noteikšanai par

²⁹ Francija likumprojekta izstrādes procesā izstrādāja detalizētu parlamentārās komisijas ziņojumu par esošo situāciju un konstitucionālo vērtību analīzi šāda aizlieguma kontekstā

³⁰ Tralmaka. I., Likumdevējs zem ECT lupas. Atsevišķi likumdošanas procesā nozīmīgi aspekti lietā “S.A.S. pret Franciju”, Jurista Vārds, 09.02.2016., Nr.6(909)

³¹ 2011.gada 22.decembra iesniegums ECT Nr. 4619/12 Dakir c. Belgique

³² 2013.gada 31. maija iesniegums ECT Nr. 37798/13, Balkacemi et Oussar c. Belgique

³³ S.A.S. pret Franciju, 82.punkts

³⁴ S.A.S. pret Franciju, 155.-159. punkts.

³⁵ Skat., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 19.oktobra spriedumu lietā Case of Catan and Others v. Moldova and Russia

³⁶ Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 132.lpp.

šāda aizlieguma neievērošana būtu būtiska nozīme ierobežojuma samērīguma vērtēšanai.³⁷

Visbeidzot, ja pēc padziļinātas izpētes tiek skaidri konstatēta un pamatota seju aizsedzoša apģērba valkāšanas aizlieguma ierobežojuma nepieciešamība un atbilstība Latvijas starptautiskajām saistībām, būtu nepieciešama vadlīniju izstrāde, kā piemērot konkrētās tiesību normas, līdzīgi kā tas tika veikts Francijā, lai veicinātu skaidru un vienotu tiesību normu piemērošanu. Turklāt likumprojekta pieņemšanas gadījumā, būtu jāņem par atbildības paredzēšanu personām, kas piespiež citu personu šādu apģērbu valkāt, jo pretējā gadījuma var iestāties situācija, kad tiek sodīti piespiešanas upuri, nevis personas, kas apzināti neievēro likuma normas.³⁸

Ar cieņu

tiesībsargs

J. Jansons

³⁷ Tralmaka, I., Likumdevējs zem ECT lupas. Atsevišķi likumdošanas procesā nozīmīgi aspekti lietā "S.A.S. pret Franciju", Jurista Vārds, 09.02.2016., Nr.6(909)

³⁸ Written submission by the Human Rights Centre of Ghent University to ECtHR in case of Fouzia Dakir v.Belgium, Application No. 4619/12